

Η διδασκαλία των αρχαίων και οι επιπτώσεις για την παιδεία

Του Φ.Κ. ΒΩΡΟΥ
Συμβούλου του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

1 Οι εκφραστικές ανάγκες - γλωσσικές αναζητήσεις του μαθητή: Οι νέοι των 13 (14, 15, 16... χρόνων) νιώθουν διαρκώς μεγαλύτερη ανάγκη να εκφράσουν τις εντυπώσεις, τις συγκινήσεις, τις σκέψεις τους, τα όνειρά τους, καθώς πλουτίζεται καθημερινά ο ορίζοντάς τους και είναι εύλογο να αναζητούν εκφραστικά γλωσσικά μέσα, ανάλογα από το άμεσο γλωσσικό περιβάλλον τους (ακουσμάτα, διαβάσματα, μαθήματα). Και δέχονται αφομοιωτικά γλωσσικό - εκφραστικό πλουτισμό, εφόσον τους προσφέρεται ομοιογενής και ομόρρυθμος προς το διαμορφωμένο ή διαμορφούμενο γλωσσικό αίσθημα και φρόνημά τους.

2 Οι διάφορες σχολικές μαθήσεις (π.χ. γεωγραφία, ιστορία, γεωμετρία, φυσική αγωγή, βιολογία) πλουτίζουν ταυτόχρονα τον κόσμο της εμπειρίας, της σκέψης και της φαντασίας, αλλά και της γλωσσικής έκφρασης των νέων. Η μάθηση, κατά τομείς και η γλωσσική έκφραση λειτουργούν, ομόρρυθμα και ισόρροπα (ισοδύναμα), εφόσον καταβάλλεται από διδακτική πλευρά ανάλογο προσπάθεια. Ωστε οι μαθητές - μαθήτριες να πλουτίζουν ταυτόχρονα τον παραστατικό τους κόσμο και την εκφραστική τους ικανότητα - δυνατότητα.

3 ΕΙΝΑΙ σύνθετος φαινόμενο να υστερεί η γλωσσική έκφραση (προφορική και γραπτή) σε σύγκριση με τον κόσμο των παραστάσεων, των εικόνων, της φαντασίας, των συγκινήσεων. Μια εικόνα από τη γεωγραφία, ένα θεώρημα από τη γεωμετρία, μια αφήγηση από την ιστορία είναι ευκολότερο να τα εννοήσει κάποιος (και οι μαθητήριες και οι μαθητές που μας ενδιαφέρουν εδώ) παρά να τα εκφράσει. Γι αυτό υπογραμμίζουμε συνήθως ότι ο καλός δάσκαλος επιμένει να ασκούνται οι μαθητές του και στην έκφραση, στη γλωσσική αναμετάδοση των νέων γνώσεών τους ή γενικότερα της εμπειρίας, της σκέψης, των συγκινήσεών τους και γι αυτό παρουσιάζει ο ίδιος με έμφαση κάποιες καινούργιες λέξεις, που εκφράζουν την καινούργια μάθηση. Λόγου χάρι, σε κάποιο μάθημα γεωγραφίας θα μιλήσει για έδαφος **ευφορο**, που είναι **προσχωσιγενές**, για πλωτό ποτάμι, που τα ποταμόπλοια το **αναπλέουν** ως 200 μίλια από τις εκβολές του. Και σε κάποια

ιστορική αφήγηση θα πει ότι η **αστική (τάξη)** αναπτύχθηκε σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κυρίως ύστερα από τις ανακαλύψεις των νέων χωρών και δημιουργήσε νέες μορφές οικονομικής δραστηριότητας (εμπόριο, ναυτία, βιοτεχνία, χρηματιστικές συναλλαγές, γενικά μια **αστική (οικονομία)** που έχει έδρα της τα **αστικά (κέντρα)** φορείς της τους **αστούς**. Και φυσικά διαμόρφωσε δικές της ιδέες και αξίες για τη ζωή (**αστική νοοτροπία**) και δική της ιδεολογία (**αστική**) και επιστήμη και φιλοσοφία και πολιτική θεωρία και πρακτική (**αστικό πολιτεύμα** και **αστική νομοθεσία** και **αστικό καθεστώς**). Σε κάποια άλλη αφήγηση μπορεί να ακουστεί η περίοδος: «Τούτος ο λαός έχει ιστορία ένδοξη ή **τριεπένδοξη**, αλλά αυτή η συγκεκριμένη προσπάθειά του ν' αλλάξει κυβέρνηση, για ν' αλλάξει τη μοίρα του, είχε **άδοξο τέλος**».

4 Η εκφραστική δυνατότητα που δημιουργούμε είναι σχεδόν πάντα φτωχότερη από τις εικόνες, τις ιδέες, τις σκέψεις, τις συγκινήσεις που προκαλέσαμε με ένα μάθημα. Όλοι μας έχουμε ένα πλουσιότερο λεξιλόγιο που το καταλαβαίνουμε (παθητικό λεξιλόγιο) και ένα πολύ φτωχότερο που χρησιμοποιούμε (ενεργό λεξιλόγιο). Και όλοι έχουμε πάντα ανάγκη να ενισχύσουμε το ενεργό λεξιλόγιό μας, ανακαλώντας στοιχεία από το αποθεματικό του παθητικού λεξιλογίου.

5 Αν διαπιστώσουμε δυστοκία εκφραστική στους νέους, ενισχύουμε στη διδασκαλία μας την έμφαση στο να ασκούνται περισσότερο οι μαθητές στη χρήση της γλώσσας, προφορικά και γραπτά: αναλύουμε πιο εμφαντικά και παραστατικά τους νέους όρους, κάνουμε εμείς πράξη διαρκή την ακριβολογία.

Α Ν επιχειρούμε όμως στο επίπεδο του Γυμνασίου να θεραπεύσουμε τη φυσιολογική εκφραστική δυστοκία και αναζητήση, με επαναφορά της διδασκαλίας της αρχαίας γλώσσας, **επιχειρούμε έργο αρνητικό σε βάρος των μαθητών**. Γιατί:

α. Είναι πολύ αμοιβάλο, αν ο μαθητής θα συναντήσει στις λίγες σελίδες αρχαίου κειμένου (που θα διδαχτεί) μερικές μόνο από τις λέξεις που χρειάζεται (π.χ. ευφορος, προσχωσιγενής, αστική οικονομία, ένδοξος, άδοξος) αν μάλιστα μερικές δεν υπάρχουν στο αρχαίο λεξιλόγιο, γιατί είναι νεότερα δημιουργήματα (προσχωσιγενής, αστική).

β. Αν συναντήσει μερικές λέξεις (π.χ. το «άστου» ή ένδοξος) δεν επιλύουν το δικό του εκφραστικό πρόβλημα γιατί όλα τα παράγωγα από το άστου κατανοούνται μόνο από την ιστορία και την κοινωνιολογία, όχι από την ετυμολογία της λέξης (και είναι πολύ επιβλαή η αντίληψη ότι μαθαίνει το επίθετο αστικός - αστική - αστικό όποιος έμαθε το

άστου - του άστεος) γιατί, ακόμη, η λέξη ένδοξος ή η απλή «δόξα» έχουν άλλη σημασία σήμερα, εντελώς διαφορετική από την αρχαία: κι ενώ χρειάζεται ο νέος τη σημερινή σημασία των λέξεων, εμείς του προσφέρουμε τα αρχαία. Δηλαδή, δημιουργούμε ένα διάλογο κουφών ανάμεσα στη μαθησιακή γλωσσική αναζητήση του νέου και στο μάθημα που του προσφέρουμε. Κάνουμε κάτι που μπορεί κανείς να το χαρακτηρίσει «**ετεροδιδασκαλία ή ετεροθεραπεία ή αλλοθεραπεία**» δηλαδή άλλο μας ζητούν οι νέοι, άλλο τους προσφέρουμε, άλλοι πονούν, άλλοι τους θεραπεύουμε. Παιδαγωγική αβλεπία, απερισκεπεία ή αστοργία;

γ. Με αυτή τη μεθόδευση κάνουμε κι άλλη ζημιά: φορτώνουμε στο μαθητή **διπλούς τύπους γραμματικής και σύνταξης** (δείχνω - δείκνυμι, στερούμαι ειδήσεις - ιδήσεων) **διπλές δομές γλώσσας, διπλό λεξιλόγιο**, που δεν έχει πιθανότητα να υπηρετεί τις εκφραστικές ανάγκες των νέων. **Κέρδος ή ζημιά είναι να μάθει τη λέξη «δόξα» από δύο αφηρητές** (στα αρχαία σημαίνει «γνώμη», αντιδιαστέλλεται προς την εξακριβωμένη γνώση). Ενώ δεν του δίνουμε τη δυνατότητα ή την ευκαιρία να εννοήσει τι σημαίνει ως έννοια η «δοξασία» και ως νοοτροπία και συμπεριφορά το «δόγμα».

δ. Ετσι **προσθέτουμε κόπο και σύγχυση** στο μαθητή: δεν ενισχύουμε αλλά αποδυναμώνουμε το γλωσσικό του αίσθημα: **βλάπτουμε και συνολικά τη νεοελληνική γλώσσα**, όταν δυσχεραίνουμε τη γλωσσική αγωγή στους νέους που θα τη χρησιμοποιήσουν. Επιχειρούμε ακούσια, νομίζω, αλλά επιζήμια πια - μετάγγιση αίματος από σώμα νεκρό σε σώμα ζωντανό - θανατώνουμε και το δέντρο, όπως παρατήρησε πολύ εύστοχα κάποιος συνάδελφος πρόσφατα. **Δημιουργούμε στους νέους «γλωσσική πείνα»** εμείς, με την εμμονή μας σε μια αντιπαιδαγωγική προσπάθεια. Ενώ θα μπορούσαμε την «αρχαία πηγή» να τη χρησιμοποιούμε εμείς οι δάσκαλοι, τότε μόνο, όταν είναι παιδαγωγικά σωστή η άρδευση της νέας γλώσσας, με κάποιες εύστοχες και εύκαιρες ετυμολογήσεις.

ε. Επιπλέον, στερούμε από τους νέους τη δυνατότητα και τη διάθεση να δουν ως μορφωτικό αγαθό την αρχαία πολιτισμική κληρονομία: γιατί τους παίρνουμε πολύτιμο χρόνο και τους αλείβουμε με σύγχυση και ανία και όλες τις αρνητικές επιπτώσεις που προσημειώσα, δηλαδή τους **δημιουργούμε αίσθημα αδικαιώτης θυσίας**; Γιατί;

στ. Τέλος, τα παραπάνω αρνητικά συμπτώματα επηρεάζουν περισσότερο τους μαθητές από φτωχό κοινωνικό, πολιτισμικό, γλωσσικό περιβάλλον, που δεν έχουν ακούσει λέξεις, όπως: δοξασία, εικασία, δογματικός άνθρωπος, αστική νοοτροπία, κενοδοξία, έδαφος προ-

σχωσιγενές: αυτοί μαθαίνουν κυρίως από το σχολείο τους, αν το σχολείο αξιοποιεί με παιδαγωγική πορεία σωστή το χρόνο τους. Αν όχι: Αυτοί οι μαθητές (από φτωχό κοινωνικό - πολιτισμικό - γλωσσικό περιβάλλον) τραυματίζονται πιο βαθιά, υποφέρουν πιο πολύ από το βάρος της αρχαίας γλώσσας (χωρίς να φταίνει ούτε αυτοί ούτε η αρχαία γλώσσα): παρουσιάζουν χαμηλότερες επιδόσεις και εξαιτίας της - παιδαγωγικά αδικαιολόγητης εμμονής μας στη διδασκαλία της - αρχαίας γλώσσας. Ετσι βοηθείται και απ' αυτή την «αλλοθεραπεία» η πρόσθετη εξασθένηση των ασθενέστερων (κοινωνικά - πολιτισμικά) μαθητών, η έμμεση ενίσχυση των προνομιούχων. Με άλλα λόγια, βοηθάμε άθελα όχι μόνο τη «γλωσσική πείνα» αλλά και την εκπαιδευτική αδικία, που είναι η χειρότερη μορφή κοινωνικής αδικίας. Προς αυτή την κατεύθυνση αθούν όσοι πλάθουν τη «γλωσσική ένδεια», για να φέρουν την αρχαία γλώσσα ως θεραπεία.

6 Και δύο γενικότερης υφής αρνητικά επακόλουθα έχει η νοσταλγία μας - νοσταλγία ευεξήγητη και θεμιτή, αλλά σε τελευταία ανάλυση βλαπτική - για την αρχαία γλώσσα, όταν μεταφράζεται σε σχολικό πρόγραμμα:

α. Η αποδυνάμωση του γλωσσικού αισθήματος, που μίλησαμε γι' αυτήν παραπάνω (§ 5γ, 5δ), αφήνει ανοιχτό το πεδίο για την εισβολή ξένων όρων, εκεί που υπάρχουν ή είναι εύκολο να πλαστούν ελληνικοί. Θυμηθείτε, λόγου χάρι, το τρακτέρ, το γκαράζ, το σούπερ μάρκετ, το πάρκιν πόσο άνετα θρονιάστηκαν τον καιρό που κυριαρχούσαν στο σχολείο μας τα αρχαία ελληνικά και μπορούσαν να θεωρηθούν δύναμη ανάσχεσης με τον ελκυστήρα ή τη στάθμευση! αλλά εμείς απασχολούσαμε το γλωσσικό αίσθημα με το «ησιόδειον άροτρον» τους «σταθμούς και παρασάγγες και τους σταδίου» και την «πλήθουσιν αγοράν». Με αρχαία όπλα δεν μπορείς να οργανώσεις σύγχρονη άμυνα.

β. Η απασχόλησή μας με όλα αυτά - απόπειρα είναι και η ωρηνή ηρωστράτεα ανακίνηση του ζητήματος - μας απορρόφησε τόσο, ώστε δεν μπορούσαμε να σπουδάσουμε τη «**λογική και αξιολογική δομή της γλώσσας**», τη σοφία και την ομορφιά που ενσαρκώνει το γλωσσικό φαινόμενο. Επειδή το θέμα αυτό είναι πολύ σπουδαίο, αξίζει να του αφιερώσουμε ειδική μελέτη.

7 Για όλους τους παραπάνω λόγους, η **επιλογή μας** (να δεχτούμε ή όχι την αρχαία γλώσσα ως μορφωτικό αγαθό στο Γυμνάσιο) είναι πολυσήμαντη σε συνέπειες: μπορεί να αναχαιτίσει τη γλωσσική και γενικότερη ανάπτυξη του μαθητή, να αποτρέψει τελικά την ουσιαστική σπουδή της κλασικής κληρονομίας μας, να αποδυναμώνει το γλωσσικό αίσθημα των μαθητών και να διευκολύνει την εισβολή ξένων λέξεων, φράσεων, να δημιουργεί εκπαιδευτική ανισότητα και κοινωνική αδικία σε βάρος των μαθητών που ζουν σε φτωχότερο γλωσσικό, πολιτισμικό περιβάλλον. Η επιλογή είναι δύσκολη, για όλους μας που μεγαλώσαμε με το στερεότυπο αξίωμα, ότι η αρχαία γλώσσα συντηρεί τη νέα: πιο δύσκολη είναι η επιλογή για το φιλόλογο, που χρειάζεται να λευτερωθεί πρώτα ο ίδιος από συνήθειες και προκαταλήψεις και στερεότυπους συνειρμούς πριν να βοηθήσει άλλους να απαλλαγούν από φρούδες προσδοκίες. Είναι οδυνηρή η δοκιμασία του, αλλά σπουδαία η νίκη του, αν προτάξει τα αντικειμενικά εκπαιδευτικά κριτήρια στις προσωπικές συμπεριφορές και νοσταλγίες. Αυτός θα γίνει δημιουργός νέας παιδείας.